

УДК 342.951

В.П. Сердюк, доцент кафедри цивільного, господарського та кримінального права Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

У даному дослідженні розглянуто історичні питання законодавчого закріплення «технічних засобів», проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід їх застосування у кримінальному провадженні. Обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення цього терміну у кримінальному процесі та внесено пропозицію щодо його закріплення в Кримінально-процесуальному кодексі України.

Ключові слова: технічні засоби, науково-технічні засоби, закріплення, кримінально-процесуальний кодекс.

В данном исследовании рассмотрены исторические вопросы законодательного закрепления «технических средств», проанализированы отечественный и зарубежный опыт их применения в уголовном производстве. Обоснована целесообразность законодательного закрепления этого срока в уголовном процессе и внесено предложение о его закреплении в Уголовно-процессуальном кодексе Украины.

Ключевые слова: технические средства, научно-технические средства, закрепление, уголовно-процессуальный кодекс.

This study examined the historical question of the law on “hardware” analyzes national and international experience of their use in criminal proceedings. The expediency of the law on this date in criminal proceedings and submitted the proposal to its consolidation in the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: hardware, technological tools, fixing, Code of Criminal Procedure.

Актуальність дослідження. Науково-технічна революція природничих та технічних наук впливає не лише на розвиток виробництва і виробничих відносин, вона також зумовила індустріалізацію науки, розвиток держави і права. У кримінальному провадженні головне місце посідає проблема виявлення, фіксації, вилучення і перероблення ціннісної (упредметненої) інформації, а фактично - речових доказів. Кримінально-процесуальне законодавство передбачає чіткий перелік науково-технічних засобів, які можуть застосовуватися в процесі розслідування злочинів з метою фіксації певних важливих обставин кримінальної справи. На сьогодні, установами судових експертиз Міністерства юстиції в Україні проводиться більше 76 видів експертиз, що свідчить про широке застосування в судовій практиці науково-технічних досягнень.

Активне впровадження України у світовий інформаційний простір сприяло бурхливому розвитку комунікаційних технологій, формування глобальних комп'ютерних мереж, зростанню індустрії апаратного та програмного забезпечення, комп'ютеризації усіх галузей економіки та повсякденного життя кожної людини. Що зумовлює творчий характер сучасної злочинності та примушує державу протистояти їй широко впроваджуючи та використовуючи науково-технічні досягнення людства в кримінальне провадження [11, с.384].

За період незалежності Україна в тридцяти дев'яти правових нормах закріплює застосування технічних засобів на досудовому слідстві та судовому провадженні, що є значним прогресом для України та для захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Стан дослідження. В юридичній літературі питання застосування технічних

засобів в кримінальному провадженні в переважній більшості досліджені з точки зору їх видів, рекомендацій, накопичення та розвитку криміналістичних знань, але майже не досліджена динаміка законотворчої та законодавчої думки. Адже, в кримінальному провадженні важливу роль відіграє процесуальне значення поняття, яке має конкретне юридичне навантаження, для його правильного застосування та отримання значущих процесуальних результатів.

Над проблемами застосування технічних засобів у кримінальному провадженні працювали такі вчені: Азаров Ю.І., Бахін В.П., Бєлкін Р.С., Біленчук П.Д., Глушков В.М., Гончаренко В.М., Галаган В.І., Горбачевський В.Я., Дубінський А.Я., Іщенко А.В., Кузьмичов В.С., Михеєнко М.М., Молдаван В.В., Нор В.Т., Паламарчук С.С., Салтєвський М.В., Снігїрєв А.П., Строгович М.С., Сокиран О.Ф., Чернявський С.С., Цимбал В.П., Хахановський В. Г., Шибїко В.П. та інші, але науковці не здійснювали комплексного аналізу технічних засобів у кримінальному провадженні з урахуванням історичного та зарубіжного досвіду.

Метою даного дослідження є аналіз історичних, зарубіжних і вітчизняних досліджень щодо питання значення технічних засобів у кримінальному провадженні. У відповідності до цього **науковою новизною дослідження** є охарактеризування зарубіжного досвіду та законодавства України для прогресивного закріплення права застосування технічних засобів в кримінальному провадженні України з метою захисту прав людини, а також внесено пропозицію – законодавчого закріплення поняття «технічні засоби», як широкий спектр природничих та технічних пристроїв, які можуть бути використані для відшукування, фіксації, дослідження, перевірки та оцінки на підставі цього кодексу будь-яких фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні, а також фіксації перебігу процесуальних дій під час досудового слідства та судового розгляду з метою захисту прав та законних інтересів громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут застосування технічних засобів у кримінальному провадженні має свою далеку історію. В правових джерелах минулих років можна знайти згадування про технічні засоби які створювали правові і організаційні основи їх використання для розкриття та розслідування злочинів.

Так, «Соборное Уложение» 1649 року джерелами якого стали Судебники 1497 і 1550 рр., Стоглав 1551 р., указні книги приказів (Разбойного, Земського), царські укази, вироки Боярської думи, рішення земських соборів, литовське і візантійське законодавство, важливих пам'яток права того періоду, визначаючи поняття протоколу слідчих дій законодавчо не закріплювали сучасного поняття додатків до нього і не мали згадки про технічні засоби взагалі і тим більше, відеозапису [10].

Аналіз норм «Литовських статутів», «Зводу законів України», Кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» прийнятому в 1743 р., також не регламентує застосування технічних засобів[7,8,9,10].

Ближчий до нашого часу «Статут кримінального судочинства» «Звіду законів» Російській імперії 1864 року, новий, 16-й том якого був виданий у 1892 році та залишався чинним законодавством аж до Великої Жовтневої соціалістичної революції, також не мав згадки про застосування технічних засобів під час попереднього і судового слідства. Але стаття 326 зазначеного статуту визначає, що як обізнані люди до кримінального судочинства могли бути запрошеними: лікарі, фармацевти, професори, учителі, техніки, художники, ремісники, скарбничі й особи, які тривалими заняттями в будь-якій службі або частині набули особливого досвіду. Тобто, визначаючи в кримінальному судочинстві роль обізнаних людей в різних сферах людської діяльності законодавець передбачав їх

технічну, або природничу обізнаність при вирішенні необхідних спеціальних питань [7].

Положення про судоустрій УСРР від 23 жовтня 1925 року, Артикул 12 закріплює, що для проведення різних науково-технічних досліджень і надання експертизи щодо судових справ, а також проведення наукової роботи та експериментальних досліджень щодо питань кримінальної техніки і методології дослідження злочинів та дослідження особи правопорушника, в містах Харкові, Києві, Одесі є інститути науково-судової експертизи, район діяльності яких визначає інструкція НКЮ. Тобто, це є перша згадка щодо законодавчого регламентування застосування технічних засобів в судових провадженнях нашої країни [6].

Порівнюючи інститут технічних засобів у кримінально-процесуальному законодавстві зарубіжних країн можна зробити висновок про те, що відсутність конкретизації та регламентації прав учасників процесуальної дії надає простір для свавілля провідних суб'єктів досудового та судового процесів Російської Федерації (далі - РФ). Так, ст. 164 ч. 6 Кримінально-процесуального кодексу РФ коротко та неоднозначно закріплює, що при провадженні слідчих дій можуть застосовуватися технічні засоби і способи виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину і речових доказів [2].

Сучасний і попередні вітчизняні кримінально-процесуальні закони не встановлювали поняття «науково-технічних», «технічних» засобів, але завжди були націлені на можливість їх використання для збирання доказів, фіксації перебігу процесуальних дій.

Розглядаючи питання відсутності законодавчого кримінально - процесуального визначення цього важливого поняття ми приходимо до висновку про те, що воно не потребує нормативного закріплення так як є допоміжним у вирішенні кримінально-процесуальних завдань різних епох існування кримінального судочинства. Адже, правозастосувачів питання законодавчого визначення цього поняття не цікавить тому, що воно не носить практичного процесуального значення. Наприклад, юриста який досліджує давність виготовлення документу, або його реквізитів цікавить лише те, чи є такі науково-технічні досягнення в нашій країні або за кордоном, а не його кримінально-процесуальне визначення.

Деякі вчені пропонують свої визначення науково-технічних засобів закріпити законодавчо, але не вказуючи необхідність такого кроку, тобто які процесуальні наслідки матиме наявність цього поняття у кримінально-процесуальному кодексі. Очевидно, що для законотворчої роботи і подальшого правозастосування, визначення лише буде технологічним навантаженням. Адже, якщо надати законодавчого визначення і закріпити процесуальні тонкощі застосування технічних засобів – це буде рекомендація для дій юриста, або криміналістичне забезпечення кримінального провадження яке буде надзвичайно громіздким.

Вчені – криміналісти давно дали визначення «технічних», або «науково-технічних» засобів і всі вони мають право на існування, бо по суті вони визначають основне їх завдання - надати допомогу юристам у вирішенні важливих кримінально-процесуальних досліджень.

І очевидно, що з розвитком науково-технічного прогресу змінюються і можливості застосування техніки в кримінальному провадженні тому з цього можна зробити висновок про те, що чим кращі науково-технічні досягнення тим якісніші успіхи в кримінальному провадженні по виконанню поставлених завдань.

Досліджено, що в юридичній науці використовуються два поняття «технічні» - більш давнє і «науково-технічні» - сучасне, засоби, які відрізняються між собою вкладом науки у їх винахід. Звичайно, що велика кількість із них, створених за

допомогою імпірічних знань використовується і в наш час і тому перша назва також має місце для існування. Але переважна більшість їх створювалася за допомогою наукового прогресу тому приставка «науково» підкреслює вклад науки в розвиток технічного засобу який застосовується в кримінальному процесі і відповідає його сучасному стану. Тобто, підкреслюючи сучасність даного поняття, вагоміше звучало б «науково-технічні», але відсутність приставки «науково» у сучасному кримінально-процесуальному кодексу України є достатнім для його процесуального значення з точки зору, виконання завдань та отримання необхідних юридичних результатів.

Тому, ми погоджуємось з існуючими науковими визначеннями поняттям «технічні засоби» та враховуючи велику кількість норм регламентуючих це поняття в сучасному кримінально-процесуальному кодексі, з метою його однозначного законодавчого роз'яснення та фіксації великого кроку вперед кримінально-процесуальної науки і практики нашої країни, закріплення наукової і практичної значимості та рівня досягнення цього поняття для сучасних і майбутніх юридичних поколінь, ми пропонуємо внести дане нами визначення поняття «технічні засоби» в ст. 3 п.27 першої глави Кримінально-процесуального кодексу України.

В кримінально-процесуальному кодексі Республіки Білорусії застосування технічних засобів регламентують декілька норм, а ст. 219 ч.1 цього кодексу враховує можливість, але не гарантію права учасників процесу за рішенням слідчого, особи, яка провадить дізнання, і лише при допиті підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого або свідка може бути дозволено застосування звуко-і відеозапису. Звуко- і відеозапис може бути застосовано також на прохання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого або свідка [3].

У кримінально-процесуальному кодексі Федеративної Республіки Германії виданого 1 квітня 1994 року, у §168-а регламентується, що зміст протоколу слідчих дій може бути застенографовано, записано за допомогою магнітофону, або зрозумілих скорочень [4].

Відповідно до ст. 27 ч.5,6 Кримінально-процесуальний кодекс України під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України. Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду [1].

У порівнянні з вищеприведеними зарубіжними кодексами лише в даній нормі очевидне прогресивне закріплення прав застосування технічних засобів не лише учасниками кримінального провадження, що значно розширяє можливість захисту прав людини.

Кримінально-процесуальний кодекс України, приведені зарубіжні кримінально-процесуальні кодекси, не регламентують поняття «технічні засоби».

Отже, можна зробити висновок про те, що проблема визначення поняття «технічних засобів» та їх застосування у кримінальних провадженнях вітчизняного і зарубіжних досвідів характеризують рівень розвитку культури кримінально-процесуального права окремої держави.

Висновки. На підставі вище наведеного дослідження історичних, сучасних, міжнародноправових питань ролі інституту технічних засобів у кримінальних провадженнях, проаналізувавши доцільність та регламентацію поняття застосування

«технічних засобів» в кримінальному процесі вважаємо, що інститут технічні засоби є важливим чинником в кримінально-процесуальному доказуванні та пропонуємо:

- погодитися з існуючими визначеннями поняття «технічні засоби» в науковій літературі, адже суть їх не змінюється;

- зробити висновок про те, що рівень застосування технічних засобів в кримінальному процесі вітчизняного і зарубіжного досвіду з метою захисту прав людини характеризують рівень розвитку правової культури кожної держави.

- необхідні подальші дослідження проблеми технічних засобів в кримінальному провадженні, з точки зору процесуального захисту прав громадянина, людини серед науковців і практиків.

- внести пропозицію про внесення визначення поняття «технічні засоби» в ст. 3 п.27 першої глави Кримінально-процесуального кодексу України «Визначення основних термінів кодексу» в такому вигляді: «Технічні засоби — це широкий спектр природничих та технічних пристроїв, які можуть бути використані для відшукування, фіксації, дослідження, перевірки та оцінки на підставі цього кодексу будь-яких фактичних даних які можуть бути доказами в кримінальному провадженні, а також фіксації перебігу процесуальних дій під час досудового слідства та судового розгляду з метою захисту прав та законних інтересів громадян».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально — процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012р. - № 4651-VI / Голос України. — 19 травня 2012. - № 90-91.
2. Кримінально — процесуальний кодекс Російської Федерації від 18.12.2001 N 174-ФЗ. Прийнятий ДД ФЗ РФ 22.11.2001р. Діюча редакція від 07.05. 2013 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/cpkrf/>
3. Кримінально — процесуальний кодекс республіки Білорусія від 16.07. 1999 г. № 295-З. Прийнятий Палатою представників 24.06. 1999 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://www.tamby.info/kodeks/yprk.htm>
4. Кримінально — процесуальний кодекс Федеративной Республики Германии: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>
5. Кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://constituanta.blogspot.com/2011/07/1743.html>
6. Положення про судоустрій УСРР від 23 жовтня 1925 року. Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народніх Комісарів УСРР від 11 травня 1927 року. 1925 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://document.ua/polozhennja-pro-sudoustrii-usrr-doc102620.html>
7. Свод Законов Российской Империи. 1864г. Том XVI. Устав уголовного судопроизводства 1892г. - Ст. 109. .: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/238/682.html>.
8. Другий (Волинський) Литовський статут 1566 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm>.
9. Третій Литовський статут 1588 р.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://starbel.narod.ru/statut1588.htm>
10. «Соборное Уложение» 1649 г.: [Електронний ресурс]. — 30 червня 2013. — Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm>
11. Чернявський С.С. Финансове шахрайство: методологічні засади розслідування. Монографія. —К.: «Хай-Тек Прес». — 2010. - С. 384.